

İsa Mesih'in Çarmıhtaki Yaraları: Hıristiyanlıkta Stigmata Anlayışının Tarihsel Gelişimi ve Türleri

The Wounds of Jesus Christ on the Cross: Historical Development and Types of Stigmata Understanding in Christianity

Zekiye Sönmez

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi

Dinler Tarihi Bilim Dalı

Assist. Professor, Afyon Kocatepe University Faculty of Islamic Sciences

Department of History of Religions

Afyonkarahisar, Türkiye

zsonmez@aku.edu.tr

orcid.org/0000-0003-1672-4823

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 28 January/Ocak 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 11 May/Mayıs 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 June/Haziran 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June/Haziran

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 1 **Pages/Sayfa:** 83-100

Cite as/Atıf: "Sönmez, Zekiye. "İsa Mesih'in Çarmıhtaki Yaraları: Hıristiyanlıkta Stigmata Anlayışının Tarihsel Gelişimi ve Türleri [The Wounds of Jesus Christ on the Cross: Historical Development and Types of Stigmata Understanding in Christianity]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 26/1 (Haziran 2022): 83-100.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1064758>

Plagiarism/İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zekiye Sönmez).

Bu makale Creative Commons Alıntı-GayriTicariTüretilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License CC BY-NC 4.0

The Wounds of Jesus Christ on the Cross: Historical Development and Types of Stigmata Understanding in Christianity

Abstract: With a crown of thorns on his head, nails on his hands and feet, and a spear wound on his chest, "Jesus Christ of Nazareth Crucified" has occupied Christians for hundreds of years and continues to do so. All Christian faith revolves around this symbolized event, or "Jesus Christ, who sacrificed himself on the cross for the salvation of sinful mankind." According to Christianity, Jesus Christ suffered while sacrificing himself for humanity on the cross, and as a result, some wounds occurred on his body. Christians, especially Catholics, are of the opinion that these wounds of Christ can occur spontaneously on chosen people or through spiritual devotion or meditation that a person establishes with Jesus. In this context, in our article; the subject of "Christian stigmata", which is used in the history to stigmatize different groups such as criminals, prisoners, slaves and sinners, but is associated with the wounds of Jesus Christ on the cross and the emergence of these wounds on the body of chosen people as a grace of God, will be discussed. The aforementioned wounds of Christ have been interpreted by Christians in different ways, such as eliminating the existence of sin, God's divine love and saving action towards man, alleviating the suffering of the poor, and a source of food for believers. In addition to these interpretations, Christ's whole life, especially his suffering on the cross and the wounds on his body, was considered an event to be emulated or imitated. Because from this aspect, Christ was seen as a "model savior" and since the first centuries, Christians tried to feel his suffering on the cross and to create his wounds on their bodies by taking his wounds as an example. In this context, Paul's statement in Galatians 6:17, which took Jesus Christ as an example, "... because I carry the wounds of Jesus on my body" has been influential in the emergence and spread of the concept of stigmata in Christianity. The mentioned expression of Paul has been interpreted by some Bible commentators such as Marius Victorinus and Jerome as sometimes physical wounds similar to those on the body of Jesus, sometimes the distress and persecution of his opponents while spreading the message of Christ, and sometimes both. Although his words have been interpreted in different ways, Paul was accepted as the first person to bear the stigmata of Christ by Christians, and he was followed centuries later by Francis of Assisi in 1224 and others. Three types of stigmata in Christianity are mentioned as follows: "Dominical stigmata", which refers to the physical wounds of Christ on his body when he was on the cross, and "Pauline stigmata" which corresponds to the material and spiritual troubles Paul experienced while serving to Christ, and the troubles and difficulties which individual experienced while serving to Christ is "personal stigmata". However, there are other types of stigmata, which we can call the interpretation of these stigmata types and their adaptation to religious life. As a matter of fact, in the Middle Ages, the stigmata of Christ was identified with the "pallium" worn by the Popes and "tonsure", a form of shaving, by the Papacy, and this was used as a tool of authority. This stigmata, symbolizing papal authority, has been important in the appointment of archbishops and bishops. Besides, in the 11th and 12th centuries, the concept of stigmata also emerged in monastic communities and the idea of "personal stigmata" was associated with monastic life, especially by Peter Damian. In this context, the ideal priest and nun were seen as bearers of the stigmata of Christ. In addition, in the Middle Ages, the "eschatological stigmata" was also on the agenda with the effect of the discourse of the Pope Urban II in the context of encouraging the First Crusade. In this sense, the cross marks in the form of tattoos, especially on the corpses of the soldiers who participating in the First Crusade, were accepted as the proof of salvation, and the cross marks on the corpses of some deceased clergymen were accepted as stigmata, an indicator of their sainthood status. As a result, the understanding of stigmata in Christianity, arising from Paul's discourse, has become an agenda in the Christian world, mostly in the Middle Ages and partly in the 20th century and later. In addition, it has been determined that the stigmata of Jesus Christ can arise spontaneously on the bodies of the chosen people as a sign of divine grace, or it can be experienced neurologically or psychosomatically, corresponding to the conscious-unconscious learning and beliefs of the person. However, in the Middle Ages, it was understood that the Papacy interpreted the stigmata of Christ in line with its own religious understanding and purposes and used it as a tool of authority.

Keywords: History of Religions, Stigmata, Wounds of Jesus Christ, Paul, Francis of Assisi, Cross.

İsa Mesih'in Çarmıhtaki Yaraları: Hıristiyanlıkta Stigmata Anlayışının Tarihsel Gelişimi ve Türleri

Öz: Kafasında dikenli taç, el ve ayaklarında çiviler ve göğsündeki mızrak yarasıyla "Haça Gerilmiş Nasıralı İsa Mesih", Hıristiyanları yüzlerce yıldır meşgul etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Bütün Hıristiyan inancı, sembolleştirilen bu olay ya da "günahkâr insanlığın kurtuluşu için kendisini çarmıhta feda eden İsa Mesih" merkezinde dönmektedir. Hıristiyanlığa göre İsa Mesih çarmıhta insanlık için kendini kurban ederken ıstırap çekmiş ve buna bağlı olarak bedeninde birtakım yaralar oluşmuştur. Hıristiyanlarda, özellikle de Katoliklerde, Mesih'in bu yaralarının, seçilmiş kimseler üzerinde kendiliğinden veya kişinin İsa'yla kurduğu manevî bağlılık veya meditasyon yoluyla ortaya çıkabileceği kanaati hakimdir. Bu çerçevede makalemizde; tarihte suçlular, esirler, köleler ve günahkârlar gibi farklı grupları damgalama manasında kullanılan, ancak Hıristiyanlıkla birlikte İsa Mesih'in çarmıhtayken

bedeninde oluşan yaraları ve bu yaraların Tanrı'nın bir inayeti olarak seçilmiş kişilerin vücudunda ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilen "Hıristiyanlıktaki stigmata" konusu üzerinde durulacaktır. Mesih'in söz konusu yaraları, Hıristiyanlarca günahın varlığını ortadan kaldırma, Tanrı'nın insana karşı ilahî sevgisi ve kurtarıcı eylemi, yoksulların acılarını hafifletme ve inananlar için besin kaynağı gibi farklı şekillerde yorumlamıştır. Bu yorumların yanı sıra, Mesih'in bütün hayatı, özellikle de çarmıhtaki ıstırapı ve bedenindeki yaralar, örnek alınması veya taklit edilmesi gereken bir olay olarak kabul edilmiştir. Zira bu yönüyle Mesih, "model kurtarıcı" olarak görülmüş ve ilk yüzyıllardan itibaren Hıristiyanlar, onun çarmıhtaki ıstırapını hissetmeye ve yaralarını örnek alarak bedenlerinde oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda İsa Mesih'i kendisine örnek alan Pavlus'un, Galatyalılar 6:17'deki "... Çünkü ben İsa'nın yara izlerini bedenimde taşıyorum" şeklindeki ifadesi Hıristiyanlıktaki stigmata anlayışının ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Pavlus'un zikredilen sözü, Marius Victorinus ve Jerome gibi bazı Kutsal Kitap yorumcuları tarafından bazen İsa'nın bedenine benzer fizikî yaralar, bazen onun Mesih'in mesajını yayarken muhaliflerinden gördüğü sıkıntı ve zulümler, bazen de her ikisi olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Onun sözleri farklı biçimlerde yorumlansa da Hıristiyanlarca Pavlus, Mesih'in stigmatasını taşıyan ilk kişi olarak kabul edilmiş ve onu yüzyıllar sonra 1224'de Assisili Francis ve daha başkaları takip etmiştir. Hıristiyanlıktaki stigmatanın şu şekilde üç türünden söz edilmiştir: Mesih'in çarmıhtayken vücudundaki fizikî yaralarını ifade eden "Dominikal stigmata", Pavlus'un Mesih'e hizmet ederken yaşadığı maddî ve manevî sıkıntılara karşılık gelen "Pauline stigmata" ve bireyin Mesih'e hizmet ederken karşılaştığı sıkıntılar ve zorluklar anlamında "kişisel stigmata". Ancak bu stigmata türlerinin yorumlanarak dinî hayata uyarlanması diyebileceğimiz başka stigmata türleri de bulunmaktadır. Nitekim Orta Çağ'da Papalık tarafından Mesih'in stigmatası, Papaların giydiği "pallium" ve bir tıraş biçimi olan "tonsure" ile özdeşleştirilmiş ve bu bir otorite aracı olarak kullanılmıştır. Papalık otoritesini simgeleyen bu stigmata, başpiskopos ve piskopos atamalarında önemli olmuştur. Bununla birlikte yine 11. ve 12. yüzyıllarda manastır topluluklarında da stigmata anlayışı ortaya çıkmış ve özellikle Peter Damian tarafından "kişisel stigmata" fikri manastır yaşamıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda ideal rahip ve rahibe, Mesih'in stigmatasının taşıyıcıları olarak görülmüştür. Ayrıca Orta Çağ'da, büyük oranda Papa II. Urban'ın I. Haçlı Seferine teşvik bağlamındaki söyleminin de etkisiyle "eskatojik stigmata" da gündemde olmuştur. Bu manada özellikle I. Haçlı Seferine katılan cesetler üzerinde görülmüş dövme biçimindeki haç işaretleri kurtuluşun kanıtı ve ölen bazı din adamlarının cesetlerindeki haç işaretleri ise onların azizlik statüsünün göstergesi, stigmata olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, Pavlus'un söyleminden kaynaklanan Hıristiyanlıktaki stigmata anlayışı, daha çok Orta Çağ ve kısmen 20. yüzyıl ve sonrası olmak üzere Hıristiyan dünyasında gündem oluşturmuştur. Ayrıca İsa Mesih'in stigmatasının, Tanrısal bir inayetin işareti olarak seçilmiş kişilerin bedeninde kendiliğinden ortaya çıkabileceği ya da kişinin bilinçli-bilinçsiz öğrenmelerine ve inançlarına karşılık gelecek biçimde nörolojik veya psikosomatik olarak deneyimlenebileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte Orta Çağ'da Papalığın, Mesih'in stigmatasını kendi dinî anlayışı ve amaçları doğrultusunda yorumladığı ve bunu bir otorite aracı olarak kullandığı anlaşılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Stigmata, İsa Mesih'in Yaraları, Pavlus, Assisili Francis, Haç.

Giriş

Hıristiyanlıkta *stigmata*, Assisili Francis'in 1224'de La Verna dağında yaşadıklarıyla gündem olmaya başlamış, ancak kökleri Pavlus'a kadar dayan bir kavramdır. Sözlükte *stigma* (στίγμα) ve bunun çoğulu *stigmata* (στίγματα) Antik Yunancada *işaret* anlamındaki *stig* (στίγ) ve *-ma* (-μα) son ekinden oluşan *bir marka veya bir işaret* demektir. Stigma ile aynı manada ve aynı kökten gelen *stizō* (στίζω) kelimesinin ise; *iğne batırmak, iz yapmak, işaretlemek, markalamak, delmek, dikmek* gibi anlamları vardır.¹ Bu anlamlarıyla *stigmata*; Antik Çağ'da hayvanları, köleleri, bazı Doğu ülkelerinde askerleri, Yunanistan ve Roma'da kaçak köleleri, bazen de günahkâr ve yabancıları damgalama amacıyla yapılan *işaretler* için kullanılmıştır.²

Tarihte farklı anlamlarda kullanılan stigmata; ilk kez Herodot'un kitabında yer aldıktan sonra dinî terim olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Herodot, "... Dövme yaptırmak soyluluk işaretidir; dövmesiz olmak kötülük getirir..." diyerek Trakyalıların bazı geleneklerinden söz etmiştir.³ Ayrıca o, "... Bir köle, sahibinden kaçmak ve kendisini bir tanrıya adamak isterse, derisine

¹ Wesley J. Perschbacher, *The New Analytical Greek Lexicon* (USA: Hendrickson Publishers, 1990), 379.

² P. Siwek, "Stigmatization", *New Catholic Encyclopedia* (USA: Thomson/Gale Group, 2002), 13/530; Robert Kiely, "Further Considerations of the Holy Stigmata of St. Francis: Where Was Brother Leo?", *Religion And The Arts*, 3/1 (Leiden: Koninklijke Brill, 1999), 21.

³ *Herodotos: Herodot Tarihi (Halikarnassoslu Herodotos Tarihi ya da Her Biri Bir Musa Adı Taşıyan Dokuz Kitabı)*, çev. Müntekim Ökmen, Yunanca Aslıyla Karşılaştıran ve Sunan Azra Erhat (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1973), 366.

birtakım kutsal dövme yaptırır, o zaman kimse ona dokunamazdı..."⁴ diyerek kölelerin dövme yaptırdığından bahsetmiştir. Bununla birlikte Herodot, "... Kserkses'in buyruğu üzerine, en başta komutanları Leontiades olmak üzere, gövdelerine kızgın demirle krallığın damgası vuruldu..."⁵ diyerek de esirlerin damgalandığını vurgulamıştır.

Herodot'un soylulara, kölelere ve esirlere yapılan dövme ve damgalama manasında kullandığı stigmata, günümüzde genellikle Hıristiyanlıkla, özellikle Nasıralı İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi⁶ sonucunda bedeninde oluşan yaralarla ilişkilendirilmektedir. Öte yandan bu yaraların, tanrısal bir inayetin işareti olarak seçilmiş kişilerin bedeninde kendiliğinden ortaya çıktığı inancı hakimdir.⁷ Stigmata, tanrısal müdahale yoluyla olduğu gibi insanların bilinçli ya da bilinçsiz öğrenmelerine ve inançlarına karşılık gelerek, nörolojik ve sosyolojik bir nedenle⁸ de ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, kişinin İsa'yla aşırı psikolojik özdeşleşme haliyle, bir şekilde kendisinde "psikosomatik⁹ bedensel değişikliklere" yol açarak İsa'nın çektiği acıları ve yaraları vücudunda oluşturulabileceği kanaati de vardır.¹⁰

Hıristiyanların ebedî kurtuluş simgesi olarak gördüğü Mesih'in çarmıhtayken bedeninde oluşan fizikî yaraları (*Dominikal stigmata*) inananların bedeninde çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Stigmatik yaralar kişilerin elleri, ayakları, yan tarafları (özellikle mızrağın yaraladığı sağ göğüs tarafı) ve alınları gibi uzuvlarının bir kısmında olabileceği gibi vücudunun tamamında da ortaya çıkabilmektedir.¹¹ Bazılarında basit kırmızı işaretler, diğerlerinde ise kan ve lenf sızan kabarcık benzeri yaralar ve çarmıhtaki vücudun varsayılan pozisyonuna uygun kan akışları olarak görülebilmektedir. Ayrıca stigmatik yaraların suya dayandığı, asla yıkanmadığı ve bazen kanın aniden kaybolduğu şeklinde bilgiler vardır. Çoğu zaman yaraların genellikle parlak olduğu, asla irin ve iltihap üretmediği ifade edilmektedir.¹² Benzer biçimde stigmatik yaraların kendiliğinden açıldığı, sık sık tekrarladığı, müdahale olmadan hızla iyileştiği, yaralardan parfüm ve yağ kokusu yayıldığı;¹³ bazen gözyaşı, terleyen kan veya durup tekrar başlayan kanamalar ve sırtta işkence izleri bulunduğu, bazen de stigmata taşıyanların çoğunun çok az yiyecek veya su ile uzun süre yaşama yeteneğine sahip olduğu ifade edilmektedir.¹⁴ Farklı biçimlerde tezahür eden stigmata olayları hem dinî hem de bilimsel çevrelerde tartışılmış ve halen tartışılmaktadır. Bu bağlamda Katolikler, geleneksel tıbbî mantığa meydan okuduğu kabul edilen bu stigmatik yaraların, Tanrı'nın seçtiği kimselerde mucizevî olarak ortaya çıktığına inanırken; Katoliklerin dışındaki bazı Hıristiyanlar ise bu yaraların boyut, şekil ve görünüm açısından Mesih'in çektiği acıların doğru kopyaları olup olmadığı konusunda şüphe duymaktadır.¹⁵

Farklı biçimlerde tezahür eden stigmata olaylarının niteliği tartışılmakla birlikte, benzemenin veya taklidin kimden kaynaklı olduğunun tespiti açısından stigmata'nın; *Dominikal (Dominical) stigmata*, *Pauline stigmata*¹⁶ ve *Kişisel stigmata* olmak üzere üç türünden bahsedilmektedir. Buna göre *Dominikal stigmata*, Mesih'in vücudundaki çarmıha gerilme çizileri ve mızrağın neden olduğu fizikî

⁴ Herodotos: Herodot Tarihi, 177.

⁵ Herodotos: Herodot Tarihi, 569.

⁶ Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil, 2013, Mat. 27: 26, 35; Mat. 28: 5; Mar. 15: 25.

⁷ Muhammet Tarakçı, "Fransiskan ve Dominiken Tarikatları" *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. Ahmet Cevizci (Ankara: Ebabil, 2009), 6/830; Charlene P. E. Burns, "Stigmata", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, ed. David Adams Leeming, (New York: Springer Reference, 2014), 1730.

⁸ Dolayısıyla sosyal ve medikal manadaki stigmata konumuzun dışındadır.

⁹ Psikosomatik: Zihnin ve zihinsel işleyişin fiziksel işlevleri ve hastalıkları yaratmada rol oynaması anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle psikolojik faktörlerin bedensel süreçleri etkilemesi demektir. Tıbbî olarak stresin kalp kriziyle ilişkilendirilmesi buna örnek gösterilmektedir. bk. David Matsumoto, *The Cambridge Dictionary Of Psychology*, (New York: Cambridge University Press, 2009), 413.

¹⁰ Robert F. Mullen, "Holy Stigmata, Anorexia and Self-Mutilation: Parallels in Pain and Imagining", *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 9/25 (Spring 2010), 92-93.

¹¹ Colin Falconer, *Stigmata* (London: Corvus, 2012), 424.

¹² "Stigmata", *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, ed. Gordon Melton, (USA: Gale Group, 2001), 2/1495.

¹³ Lawrence Segel, "The Medicine of History The Stigmata", *The Canadian Journal of Diagnosis*, (July 2002), 41.

¹⁴ Falconer, *Stigmata*, 424.

¹⁵ Segel, "The Medicine of History The Stigmata", 41-42.

¹⁶ *Pauline stigmata* bazen aynı isimle, bazen de *Pavlus'un stigmatası* şeklinde kullanılmıştır.

yaraları temsil etmektedir. *Pauline stigmata*, Pavlus'un Tanrı'ya hizmet ederken karşılaştığı zorluklara, sıkıntılara karşılık gelen işaretler olarak tarif edilmektedir. *Kişisel stigmata* ise bireyin Mesih adına hizmet ederken karşılaştığı sıkıntılar karşısında acı çekmesine karşılık gelmektedir.”¹⁷

Ülkemizde Hz. İsa hakkında oldukça çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, onun çarmıhtaki yaralarının seçilmiş kişilerde ortaya çıkmasını ifade eden *stigmata anlayışıyla* ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat bu konuda Batı'da çok sayıda araştırma yapılmıştır. Nitekim bunlardan birisi olan Carolyn Muessig'in "Signs of Salvation: The Evolution of Stigmatic Spirituality Before Francis of Assisi" adlı makalesi başta olmak üzere, Batılı çalışmalar araştırmamızda değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu makalede; öncelikle stigmatayla ilgisi bağlamında İsa Mesih'in insanlığın kurtuluşu için kendisini çarmıhta feda etmesi ve tutkusundan (Hz. İsa'nın çarmıhtayken yaşadığı acılar) bahsedilecek, arkasından İsa'nın en büyük takipçisi ve taklitçisi Pavlus'un stigmata (Pauline stigmata) ve onun yorumlarından söz edilecektir. Daha sonra Orta Çağ ve sonraki dönemlerde nelerin stigmata olarak anlaşıldığı ve bunların uygulama biçimleri ele alınacaktır. Bu çerçevede amacımız; Hıristiyanlığın merkezinde yer alan İsa Mesih'in çarmıh meselesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan stigmata anlayışının, Orta Çağ Hıristiyanlığının gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu araştırmak ve bulgular elde etmektir.

1. İsa'nın Çarmıhtaki Yaraları: Dominikal Stigmata

Mensuplarınca kurtuluş dini olarak nitelendirilen Hıristiyanlık, kurtuluş planını İsa Mesih'in hayatı çerçevesinde şekillendirmiş ve bu konuda taraftarlarına ümit vermiştir. Söz konusu plan dahilinde, en önemli dinî-ikonografik şekil ve sembol olarak "haç" her zaman Hıristiyanlığın merkezinde yer almıştır. Çünkü Hıristiyan inancına göre haç, Hz. İsa'nın insanlığın aslı günahına kefarete olmak üzere, "kendisini çarmıhta kurban etmesinin" ve dolayısıyla "kurtuluşun" sembolü olmuştur.¹⁸ Böylece Hıristiyanlık "İsa'nın insanlığın günahına karşılık çarmıhta kendisini feda ettiği" şeklindeki inanç vizyonu ile kuşatılmıştır.¹⁹ Bir başka ifadeyle Hıristiyan Kilisesi, Kudüs'teki Calvary veya Golgota'da (Kafatası Tepesi)²⁰ gerçekleştiği kabul edilen "çarmıh sahnesi" çerçevesinde varlığını devam ettirmektedir. Buradaki asıl soru, İsa'nın insanlığın kurtuluşu için kendisini neden çarmıhta feda ettiğidir? Bu sorunun cevabı Yahudi ve Hıristiyan gelenekte farklı şekillerde bulunmaktadır.

Yahudi ve Hıristiyan gelenekte Hz. Âdem ve Havva'nın Tanrı'nın emrine karşı gelerek işlemiş oldukları "aslî günah/suç" sebebiyle, insan nesli suçlu/günahkâr kabul edilmiş ve ölüme mahkûm edilmiştir. Tanrı, bu günahın ortadan kaldırılması ve insanlığın kurtuluşu için peygamberler göndermiş, yasalar koymuş; Nuh, İbrahim ve Musa gibi peygamberlerle antlaşmalar/ahitler yapmıştır. Ancak insan, Tanrı'nın bütün bu müdahalelerine²¹ rağmen kurtuluşu başaramamıştır. Bunun üzerine Tanrı kendisiyle aynı öze sahip olan oğlu İsa'yı, Bakire Meryem aracılığıyla dünyaya göndermiş ve onun insanların günahına kefarete olarak çarmıhta ölmesine izin vermiştir.²² Böylece Tanrı, diğer peygamberler ve Musa'yla yaptığı Eski Antlaşma'ya son vermiş ve son olarak İsa'yla yeni bir antlaşma yapmıştır. İsa Mesih'le yapılan Yeni Antlaşma'yla birlikte Eski Antlaşma hükmünü yitirmiş,²³ iptal edilmiş ya da korunmak üzere rafa kaldırılmıştır. Böylece Mesih'le birlikte yeni bir hayat başlamıştır. Bu yeni hayat, Mesih'in hayatı ve öğretilerinin ışığında Ruh'un rehberliğindeki bir hayattır.²⁴

¹⁷ Carolyn Muessig, "Signs of Salvation: The Evolution of Stigmatic Spirituality Before Francis of Assisi", *Church History* (American Society of Church History), 82/1 (March 2013), 42.

¹⁸ Mahmut H. Şakiroğlu, "Haç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/523.

¹⁹ Her ne kadar Hıristiyanlığın inanç vizyonu, İsa'nın çarmıhı çerçevesinde şekillenmişse de onun fiziki olarak çarmıha gerilip gerilmediği, hem İslâmî literatürde hem de heretik olarak kabul edilen Hıristiyan Doketikler tarafından tartışılmıştır. Konu hakkında bk. Ömer Faruk Araz, "Doketizm, Hz. İsa ve Kur'an: İslam Çarmıh Söylemini Doketizm'den mi Aldı?" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/2 (December 2021): 713-734.

²⁰ Hıristiyanların Golgota ya da Calvary Tepesi'ne yükledikleri anlamla ilgili bk. *The Stigmata Of Jesus Christ*, 110.

²¹ İbr. 1: 1-3.

²² Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 86-88; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 152-153.

²³ Eski Ahit'in geçersizliği, "Tanrı, 'Yeni bir antlaşma' demekle ilkini eskimiş saymıştır. Eskiyip köhneleşense çok geçmeden yok olur" (İbraniler 8:13) şeklinde ifade edilmiştir.

²⁴ Stephen Andrew Cooper, *Marius Victorinus' Commentary on Galatians- Oxford Early Christian Studies*. (USA: Oxford University Press, 2005), 88.

Hıristiyanlara göre pek çok Yahudi, Tanrı'nın kurtuluş planının sadece kendileri için olduğunu düşünmüştür. Oysa ki İsa Mesih'in kurtarıcılığı hem Yahudi hem de Yahudi olmayan herkes için geçerlidir. Zira Tanrı'nın Kutsal Kitap'taki kurtuluş planı her zaman aynı olmuş ve düşüştü de aynı şekilde devam etmektedir. Bu çerçevede Tanrı, İsa Mesih'le kurtuluş planının devam ettiğini Eski Ahit'in birçok kitabında bildirmiştir. Nitekim Yeremya, İsrail ve Yahuda halkıyla yeni bir ahit yapılacağından söz etmiştir. Ona göre yeni ahit Tanrı'nın seçtiği bir kimseyle yapılacak ve bu yeni antlaşmayla İsrail halkının günahları affedilecektir.²⁵ Benzer şekilde Yeşaya da Tanrı'nın, yeni bir ahit için adaleti bütün uluslara ulaştırarak; halka antlaşma, uluslara ışık olacak, körlerin gözlerini açacak, zindandakileri özgürlüğe kovuşturacak bir "kulu" seçtiğini haber vermiştir.²⁶ Tanrı'nın İsa'yı seçtiği ve onunla yeni bir antlaşma yapacağı İnciller tarafından da doğrulanmıştır. Bu bağlamda İsa, Yahudilerin Fısıh Bayramı sırasında, Fısıh yemeğini öğrencileriyle birlikte yerken, eline ekmeği almış, şükrederek bölmüş ve öğrencilerine vererek "Alın, yiyin. Bu benim bedenimdir."²⁷ demiş ve sonra eline bir kâse alıp şükretmiş ve bunu öğrencilerine uzatarak, "Hepiniz bundan için, çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır."²⁸ diyerek kendisiyle bir antlaşma yapılacağını bildirmiştir. Ayrıca Yeni Ahit'in İbranilere Mektup kitabı da İsa ile yeni bir antlaşma yapılacağını vurgulamıştır.²⁹ O halde Tanrı'nın, seçilmiş olan İsa'yla yapacağını vurguladığı Yeni Antlaşma nasıl gerçekleşmiştir?

Hıristiyanlığa göre Tanrı'nın Nâsıralı İsa ile yaptığı Yeni Antlaşma, suçluların ve kölelerin cezalandırıldığı bir yöntem olan çarmıhta gerçekleşmiştir. Genel olarak çarmıha gerilme, Roma dünyasında iğrenç ve sadece kölelere uygulanan bir infaz biçimi olarak kabul ediliyordu. Çarmıha gerilmek, kişinin vatandaş olarak, hatta insan olarak hiçbir hakkının olmadığını göstergesiydi. Ayrıca çarmıha gerilen kişi, hayatının yavaş yavaş tükendiğini, kişisel gücünün kademeli olarak ölüme doğru gittiğini biliyordu.³⁰ Peki İsa Mesih, kölelere, suçlulara vs. uygulanan bir yöntemle neden çarmıha gerilmişti? Çünkü Hıristiyanlığa göre İsa, Tanrı'nın eskatolojik vekili ve temsilcisi sıfatıyla insanları günahın lanetinden kurtarabilmesi için kul özüne sahip insan biçiminde canıyla, kanıyla bedel ödemesi gerekmekteydi. Başka bir deyişle Mesih'in, Tanrı'yı gücendiren günahın cezasını çekmede aracılık rolü üstlenebilmesi için, Tanrı gibi güçlü yönünü bir tarafa bırakıp, insanî doğasıyla çarmıha gerilmesi zorunluydu.³¹ Dahası İsa Mesih'in, kurtuluş gizemi için insanî tabiatı olması, yüceltilmesi,³² haç yolundan gitmesi ve stigmataya katlanması gerekmekteydi. Çünkü Mesih'in bedeninin ve kanının sunulması ve Kutsal Ruh'un gönderilmesi ancak haç ile mümkündü.³³ Nitekim İncil yazarı Yuhanna "Bedenimi yiyenin, kanımı içenin sonsuz yaşamı vardır ve ben onu son günde dirilteceğim. Çünkü bedenim gerçek yiyecek, kanım gerçek içecektir. Bedenimi yiyip kanımı içen bende yaşar, ben de onda (yaşarım)"³⁴ diyerek haç ile kurtuluş arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Pavlus ise Mesih'in çarmıhta akıtılan kanı aracılığıyla, Tanrı'yla insanlık arasında uzlaşma sağlandığını belirtmiştir.³⁵ Böylece İsa, Tanrı'yla insanlık arasındaki uzlaşmayı veya barışı tesis etmek için kanını çarmıhta akıtmıştır.³⁶ Bundan dolayı insanların da kurtuluş için haça inanması, İsa Mesih'e iman etmesi, onun hayatını taklit etmesi ve özellikle onun çarmıhta yaşadığı

²⁵ Yer. 31: 31-34.

²⁶ Yşa. 61:1-3.

²⁷ Mat. 26:26; Mar. 14:22; Luk. 22:19.

²⁸ Mat. 26:27-28; Mar. 14:23-24; Luk. 22: 20.

²⁹ İbr. 8: 9-13.

³⁰ Frederick C. Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", *Literature and Theology*, 5/1 (March 1991), 88, 91; Ayrıca bk. Günay Tümer, "Çarmıh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/230.

³¹ Filipililer 2: 5-11; Arnold Angenendt, *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter, Enzyklopädie deutscher Geschichte-Band 68*, (München: R. Oldenbourg Verlag, 2004), 21-22; Andrew S. Ballitch, "God the Son in the Theology of William Perkins", *Puritan Reformed Journal (PRJ)*, 9/2 (July 2017), 149, 161.

³² Yu. 12:23; 17:1, 5.

³³ *The Stigmata of Jesus Christ: Biblical and Theological Reflections (Spring-Time Feast of the Precious Blood-1)* revist. Joseph Henchey (b.y: CSS, 2008), 57.

³⁴ Yu. 6:54-56.

³⁵ Kol. 1: 20.

³⁶ Mehmet Katar, "Kefaret" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25/179.

sıkıntıları aynen yaşaması gerekmektedir.³⁷ Öyleyse insanlığın kurtuluşu için çarmıhta acı ve ıstırap çekmiş Mesih'in bedeninde oluşan yaralar nasıl okunmalı ve yorumlanmalıdır?

İsa Mesih'in çarmıhtaki yaraları çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Robert Kiely gibi bazı Hristiyanlar, "çarmıha gerilmiş Mesih'in yaralarını, dönüştürücü stigmata paradigması; yani ceza ve acı izlerini iyileşme ve kurtuluşun belirtileri" olarak tanımladıktan sonra "onun yaralarının, cezai yaralar ve vücuttaki rastgele işaretler olarak değil, yorumlanmayı bekleyen kasıtlı ayetler" olduğunu belirterek bunların yeniden yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır.³⁸ Bazı Hristiyanlar ise Hz. İsa'nın yaralarını, "İsa'nın sevgi anlayışı" bağlamında ele almıştır. Onlar, çarmıha gerilmiş ve Logos olarak adlandırılan Mesih'in, kalbinin mızrakla delinerek yaralanmasını, başına dikenli bir taç takılmasını, kol ve ayaklarının yaralanmasını, "ilahî bir sevginin ateşiyle yanan yaratılmamış bir sevgiyi ifade ettiği" şeklinde yorumlamıştır.³⁹ Ayrıca Çarmıha gerilmiş Mesih'in yaraları, güçsüz/yoksul ve köleleştirilmiş veya günahkâr bir insanın yavaş yavaş ölüme gidişini temsil etmekle ilişkilendirilmiştir. Bu manada Nasıralı İsa'nın yarası ve onun çektiği acılar yoksul, köleleştirilmiş insanların acılarıyla eşit ve birbirinin yerine geçebilecek şekilde anlaşılmalıdır.⁴⁰ Bu anlayış, Luka İncilindeki İsa'nın, "Rab'bin Ruhunu üzerimdedir. Çünkü O beni yoksullara Müjde'yi iletmek için meshetti (gönderdi): Tutsaklara serbest bırakılacaklarını, körlere gözlerinin açılacağını duyurmak, ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak ve Rab'bin lütfu yolumu ilan etmek için beni gönderdi"⁴¹ şeklindeki sözünden kaynaklanmış olmalıdır. Aslında bu sözle İsa, kendi mesajıyla ilgili muhatapların kimliğini ve onlar için çarmıhta acı çektiğini belirtmek istemiştir. Pavlus ise insanın, günaha kölelik etmemesi ve günahlı varlığını ortadan kaldırması için Mesih gibi kendisini çarmıha girmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴²

Yukarıdaki yorumların yanı sıra Mesih'in acı çeken ve çarmıha gerilmiş bedeni, dünyanın beslediği "dirilmiş olanın evharistik (eucharistic) bedeni" ve onun yaraları ise "besin kaynağı" olarak da algılanmaktadır.⁴³ Ayrıca Mesih'in yaraları, onun "büyük kurtarıcı eylemini" bir arada tutan "hem şiddet hem de sevgi yarası" içermekte ve bu yaradaki sevgi, şiddeti kendi içine çekerek yok etmektedir. Bu nedenle çarmıha gerilmiş İsa'nın sevgi yarası, doğrudan fakirlerin yarasına hitap etmekte ve şiddet yarası da bunu duyarak cevap vermektedir.⁴⁴ Bu konuda Bauerschmidt şöyle demektedir:

Mesih ve kefareteyle ilgili olarak bizler sadece bireysel bedenler değil, Mesih'in bedeninde kurumsal bir bedeniz. Ve onun çarmıha gerilen cesedi olarak hem aşk yaralarını hem de şiddet yaralarını taşıyoruz. Vücudumuzda taşıdığımız, çarmıha gerilmiş Logos gövdesi olduğu için hem şiddet hem de sevgi yarasıdır...⁴⁵

Bauerschmidt dediği gibi, 13.yüzyılın başlarında İngiltere'deki Kisterkian (Cistercian)⁴⁶ Rievaulx Abbey Manastırı'nın öncülerinden Matthew, doğrudan yoksullara hitap eden çarmıha gerilmiş Mesih'in yaralarının Kisterkianları etkilediğini ve onların

³⁷ Angenendt, *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*, 23.

³⁸ Kiely, "Further Considerations of the Holy Stigmata of St. Francis", 21.

³⁹ Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", 89.

⁴⁰ Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", 92.

⁴¹ Luk. 4: 18-19; ayrıca bk. Ysa. 61: 1-3.

⁴² Rom. 6:5-6; Pavlus'un yanı sıra bazı Hristiyanlar, Mesih'in yara izlerini, cennetteki tapınağa doğru Hac Yolculuğunda olan Kilisenin kurtuluşu için "ebedî anıt" olarak nitelendirmiştir. Henchey, *The Stigmata Of Jesus Christ*, 222.

⁴³ Mesih'in yaralarının "besleyici gıda" olarak algılanması, Orta Çağ evharistik ikonografyalarda yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", 92-93.

⁴⁴ Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", 97.

⁴⁵ Bauerschmidt, "The Wounds of Christ", 97-98.

⁴⁶ Kisterkian (Cistercian), adını 1098 yılında Fransa'nın Dijon yakınlarındaki Burgonya'daki bir yerleşim yeri olan Cîteaux'dan (Latince: Cistercium) alan ve "Beyaz Rahip" veya "Bernardine" takma adıyla bilinen bir Roma Katolik manastır hareketi ya da tarikatıdır. Kisterkian'ın asıl öncüsü Tironlu Bernard olmasına rağmen, onun Molesmeli Robert, Alberic ve Stephen Harding üçlüsü tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Ana merkezi Cîteaux olan bu tarikat, 1113'den itibaren on iki keşiş ve bir başrahip tarafından "kız evleri" adıyla yeni manastırların kurulmasıyla, Avrupa'nın farklı yerlerinde yayılmaya başlamıştır. Janet Burton, Julie Kerr, *The Cistercians in the Middle Ages*, (Woodbridge: The Boydell Press, 2011), 17- 22. Sonraki yıllarda Avrupa'da yayılmasına devam eden Kisterkian, buradan gönderilen keşişlerin 1131/1132'de Helmsley yakınlarındaki Rievaulx Manastırı'nı kurmasıyla mesajını İngiltere'nin kuzeyine taşınmıştır. İngiltere'deki bu manastırın öncüleri arasında

da yoksulluğun damgasıyla damgalandığını söylemektedir.⁴⁷ Böylece Hıristiyanların Mesih'in *stigmatik yaralarını*; sevgi, şiddet, besin kaynağı ve yoksulluk gibi farklı manalarda yorumladığı anlaşılmaktadır. Bunlarla birlikte Mesih'in fizikî yaralarının yerini ve niteliklerini, çok daha farklı biçimde yorumlayanlar olmuştur.⁴⁸

İsa'nın kendisini insanlık için feda etmesi ve çarmıhtaki yaraları teolojik olarak yorumlandığı gibi Hıristiyan dinî sanatında da yorumlanmıştır. Bu bağlamda Belçika'nın Gent kentindeki St. Bavo Katedrali'nde bulunan 15. yüzyıldan kalma *Ghent Altarpiece* adındaki büyük bir sunaktaki resimler ve onun üzerinde bulunan panellerdeki yazılar, İsa'nın kendisini feda etmesiyle ilgilidir. Ayrıca sözü edilen sunakta; resimlerin ortasında İsa'nın, yargılayan, ama merhamet dolu bir Tanrı konumunda yer aldığı belirtilmektedir. Örneğin, paneldeki yazılarda "İşte, dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu!" (*Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi!*)⁴⁹ şeklindeki bir sözün yer aldığından bahsedilmektedir.⁵⁰ Önceki gravürde olduğu gibi Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve buna anlam yüklenmesi, 16. yüzyılın ilk çeyreğinden kalmış Hans Suess von Kulmbach'a atfedilmiş Aziz Ursula'nın Küçük Gemisi (*Das Schiffein der heiligen Ursula*) gravüründe de açık bir şekilde görüldüğü belirtilmemiştir. Bu gravürde Aziz Ursula'dan ziyade acı çeken Mesih'in yer aldığı; haç kirişinin üzerine sabitlenmiş adalet terazisini simgeleyen parşömenlerde ise "Ey tek umudumuz haç selam!" (*O crux ave spes unica!*) ibaresinin yer aldığı ifade edilmektedir. Bu gravürlerdeki ifadeler, Mesih'in çarmıhta bütün insanlığın yerine geçtiği ve bundan dolayı bütün insanlığın da sadece onun çarmıhta yaşadığı tutkusuna dayanması gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır.⁵¹

İsa Mesih'in çarmıhtaki yaralarına yüklenen bu anlamlardan dolayı Hıristiyanlar yüzlerce yıldır Mesih'in acılarını düşünmeye ve samimi bir şekilde onunla birlikte ölmeye teşvik edilmiştir. Bu bağlamda Hippolu Augustinus (354-430), İsa Mesih'i kast ederek "Hıristiyanlar; asılanın ve dirilenin yaralarını, ölenin kanını, iman edenin bedenini ve fidye ile kurtaranın işlerini içi gözleriyle incelemelidir" derken; Rabbanus Maurus Magentius (yk. 780-856) ise "Hıristiyanlar, Mesih'in resmine 'sanki Mesih şu anda çarmıhta ölüyormuş gibi' dikkatle bakmalıdır. O, Tanrı ve insan olduğuna göre, bunun kimin sureti olduğunu yüreğinde düşünmelidir" demiştir.⁵² Benzer şekilde Orta Çağ İncil yorumcularından Peter Lombard (yk. 1100-1160) *Sentences* (Cümleler) adlı eserinin üçüncü cildini Mesih'in gizimine, enkarnasyonuna, tutkusuna ve ölümüne ayırmış, Mesih'in tutkusunu taklit etme konusunda Hıristiyanları teşvik etmiştir.⁵³ Dolayısıyla zikredilen teologlar, Hıristiyanların kurtuluş için, İsa Mesih'in hayatını birebir yaşamaları gerektiğini vurgulamıştır. Hıristiyanlar bir taraftan Mesih'in acılarını taklit etmeye çalışırken, diğer taraftan Pavlus'u da örnek almaya çalışmıştır.

2. Pavlus'un Stigmatası (Pauline Stigmata) ve Bununla İlgili Yorumlar

Hıristiyanlık tarihinde, İsa'nın hayatını aynen yaşamaya çalışmış ve onun çarmıhtaki yara izlerine benzer yaraları vücudunda taşıyanlar çok olmuştur. Ancak kendisini İsa Mesih'le özdeşleştiren ve kendisinin ilk stigmatayı aldığını iddia edenlerin başında Pavlus gelmiştir. Nitekim onun "... Çünkü ben İsa'nın yara izlerini bedenimde taşıyorum" (*Ego enim stigmata Domini Jesus in*

Rievaulxlu Matthew (yk.1109-1167) de vardır. Ayrıca Kisterkian, yoksulları doyurmayı, barındırmayı ve onların bakımını üstlenmeyi kendisine görev edinmiş bir harekettir. Burton- Kerr, *The Cistercians*, 33, 87, 191.

⁴⁷ Giles Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought: The Interpretation of Mary and Martha, the Ideal of the Imitation of Christ, the Orders of Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 198.

⁴⁸ Anthony F. Sava gibi bazı bilim adamları, İsa'nın çarmıhtaki yaralarının yerlerini ve niteliklerini tartışma konusu etmiştir. Örneğin, İsa'nın avuç içinden çivilenmediğini, bunun yerine bilek üstündeki ulna kemikleri arasından çivilendiğini iddia etmiştir. Anthony F. Sava, "The wounds of Christ", *The Catholic Biblical Quarterly*, 16/4, (October, 1954), 438-443.

⁴⁹ Krş. Yu. 1:29.

⁵⁰ Söz edilen sunak hakkında bk. Berndt Hamm, *The Reformation of Faith in the Context of Late Medieval Theology and Piety*, (Studies in the History of Christian Thought) ed. Robert James Bast, (Leiden/Boston: Brill, 2004), 25- 26.

⁵¹ Hamm, *The Reformation of Faith*, 29-31.

⁵² Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 200.

⁵³ Mustafa Bingöl, "Peter Lombard'ın "Sentences"ı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (Aralık 2020), 277.

corpore meo porto)⁵⁴ şeklindeki sözleri buna delil teşkil etmiştir.⁵⁵ Ayrıca Pavlus'un, "Mesih'le birlikte çarmıha gerildim..."⁵⁶ ve "Mesih İsa'ya ait olanlar, benliği, tutku ve arzularıyla birlikte çarmıha gerilmişlerdir"⁵⁷ şeklindeki sözleri de stigmatayla ilişkilendirmiş olmakla birlikte, özellikle Galatyalılar 6:17 cümlesi üzerinde durulmuştur. Pavlus'un bununla gerçek fiziksel yaraları tarif edip etmediği veya sembolik olarak konuşup konuşmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Bundan dolayı Pavlus'un bu sözü çok farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Bazı Hristiyanlar, *Pavlus'un yaralarını*, İsa'nın çarmıhtayken vücudunda meydana gelen yaraların aynısına karşılık geldiği şeklinde anlamıştır. Ancak bazıları da onun mecâzî olarak kendisini Mesih'in kölesi gibi hissettiğini ve vücudundaki izleri, "Efendi'nin kölesine koyduğu damga" gibi algılamasından dolayı Pavlus'un yaralarının mutlak manada Mesih'inkilere benzemediğini belirtmiştir.⁵⁸ Bir kısım Hristiyanlar ise Pavlus'un, hem bizzat İsa'nın fiziksel yaralarına benzer yaraları vücudunda taşıdığı; hem de onun, Mesih'in mesajını yayarken karşılaştığı sıkıntılar şeklinde yorumlamıştır. Bu görüşte olanların başında, Pavlus'un Galatyalılara Mektubu'nu, Latince olarak ilk yorumlayan Afrikalı bir Roma vatandaşı Gaius Marius Victorinus (yk. 280-386)⁵⁹ gelmiş ve Galatyalılar 6: 17 cümlesini şöyle yorumlamıştır:

Gelecekte kimse benim için endişe yaratmasın. Yani, bundan böyle kimse beni günahlarıyla üzmesin, beni kedere boğmasın. Çünkü bedenimde Rabbimiz İsa Mesih'in izlerini taşıyorum. Yani, tüm acıları, hatta çarmıhta çektiği acıları bile taşıyorum: Onun vücuduna çiviler saplanmış, böğüründe bir mızrak yarası ve Rabbimiz İsa Mesih'in bedenimdeki diğer izleri...⁶⁰

Dolayısıyla Victorinus'a göre Pavlus, İsa'nın çarmıhta yaşadığı bütün acıları hem fiziksel hem de ruhsal olarak yaşamıştır. Bununla birlikte Pavlus, İsa'nın mesajını yayarken hem kendi taraftarlarından gelen sıkıntılara hem de muhaliflerinin kendisine yönelik aşağılamalarına ve zulümlerine katlanmıştır.

Victorinus gibi stigmatayı, *Pauline stigmata* olarak tanımlayanların başında Stridonlu Aziz Jerome (ö. 420) de vardır. O, Pavlus'un Galatyalılar 6:17'deki sözlerini iki kısma ayırarak yorumlamıştır. Jerome'ye göre cümlenin ilk kısmı "kadınların başlarını örtmesi ve erkeklerin başlarını açık bırakmasıyla" ilgili uzun bir tartışmadan sonra Pavlus'un canının sıkılmasıyla ilgilidir. Bu olaydan sonra Pavlus "... Son olarak, kimse bana zahmet vermesin" demiştir. Ayrıca Jerome, "... çiftçi ektiği çalılar kurduğunda zorluk çeker; çoban, topladığı sürünün dağılması ve parçalanması nedeniyle endişeli olur... Hocasının öğrettiği ve yaptığına göre yaşamayan ve düşünmeyen, ona zorluk çıkarır" diyerek Pavlus'un ruh halini ortaya koymuştur.⁶¹ Jerome, cümlenin ikinci kısmı için ise "Hristiyanlık döneminde bedenlen sünnet olan, Rab İsa'nın izlerini taşımaz, kendi utancı içinde yüceltilir. Ama şiddetle kırbaçlanan, sık sık hapse atılan, üç kez değneklerle dövülen, bir kez taşlanan ve övünmeye değer şeyler listesinde sıraladığı her şeye sahip olan kişi (Pavlus) vücudunda Rab İsa'nın işaretlerini taşır..."⁶² diyerek Galatyalılar 6:17'yi, Pavlus'un diğer mektuplarındaki ifadelerle yorumlamaya çalışmıştır. Nitekim Pavlus, İsa adına görev yaparken yaşadığı sıkıntılardan "Üç kez değnekle dövüldüm, bir kez taşlandım, üç kez deniz kazasına uğradım. Bir gün bir gece açık denizde kaldım"⁶³ ve "Müjde'yi başkalarına duyurduktan sonra kendim reddedilmemek için bedenime eziyet çektirip onu köle ediyorum"⁶⁴ diyerek bedenini aşağılayarak stigmataya tövbe boyutu kazandırmıştır.

⁵⁴ Gal. 6:17.

⁵⁵ "Stigmata", 2/1494; Kirk A. Johnson, *Medical Stigmata: Race, Medicine, and the Pursuit of Theological Liberation* (USA: Palgrave Macmillan, 2019), 141.

⁵⁶ Gal. 2:20.

⁵⁷ Gal. 5:24.

⁵⁸ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 195.

⁵⁹ Gaius Marius Victorinus'un hayatı hakkında bk. Cooper, *Marius Victorinus' Commentary on Galatians*, 16-40.

⁶⁰ Cooper, *Marius Victorinus' Commentary on Galatians*, 345.

⁶¹ St. Jerome, *Commentary on Galatians*, trans. Andrew Cain, (Fathers of the Church Patristic Series 121) (Washington: The Catholic University of America Press, 2010), 266.

⁶² Jerome, *Commentary on Galatians*, 267.

⁶³ 1. Ko. 11: 23-25.

⁶⁴ 1. Ko. 9:27.

Jerome'nin aksine Hippolu Augustinus, stigmatayı "kölelerin maruz kaldığı cezalardan geriye kalan belirli işaretler" olarak tanımlamıştır. Ona göre, eğer bir adam suçluluk duygusundan veya suçundan dolayı zincirlenmiş bir köleyse, ona kötü muamelede bulunuluyorsa ve o adam bu yüzden acı çekiyor ve bunun işaretlerini üzerinde taşıyorsa stigmata sahibidir. Augustinus, Pavlus'un stigmatasını, İsa'ya inanmadan önce onun Hıristiyanlara yaptığı zulümler bağlamında değerlendirmiştir. Çünkü Pavlus henüz İsa'ya inanmadan önce, onun öğrencilerinden Hananya ve Ananias'ın da belirttiği gibi⁶⁵ Hıristiyanlara zulmeden ve kendisinden korkulan birisidir. Rab İsa, "Benim adım uğruna ne kadar sıkıntı çekmesi gerekeceğini ona göstereceğim!"⁶⁶ diyerek Pavlus'un, Mesih'e inananlara zulmetmenin cezasını çekeceğini söylemiştir. Dolayısıyla Augustinus, Pavlus'un bu durumunu adeta yaramaz bir köleye benzetmiş ve onun vaftiz edildiği için günahlarının bağışlandığını, bütün bu sıkıntılardan dolayı cehenneme gitmediğini, aksine zafer tacı için ondan yararlandığını, ifade etmiştir.⁶⁷

Peter Lombard da Augustinus'un stigmata tanımını, yani kölelerin maruz kaldığı cezaların izleri olarak, kabul etmiştir. Ona göre Galatyalılar 6.17'de bahsedilen Pavlus'un stigmatası, İsa'nın ordusunun bir askeri olduğunu kanıtlayan işaretler, sahte olmayan acılar ve sıkıntılardır. Ayrıca o, spesifik olarak bu yaraların, ceza işaretleri, bir damga ve bir demir tarafından yapılan delinme işaretleri olduğunu belirtmiştir. Peter Lombard gibi Lanfranc (1005/1010-1089) isimdeki bir başka 11. yüzyıl yorumcusu ise Pavlus'un stigmatasını acı çekmenin değil, onun Tanrı'nın bir hizmetkârı veya askeri olarak görev yaptığı sırada karşılaştığı sıkıntılar şeklinde yorumlayarak, Augustinus'u takip etmiştir.⁶⁸

Orta Çağ yorumcularında olduğu gibi birçok modern yorumcu da *Pauline stigmatanın*, Pavlus'un karşılaştığı kırbaçlanma, dövülme ve denize atılma gibi fiziksel zulüm olduğu görüşündedir. Ancak farklı iddialarda bulunan bilim adamları da olmuştur. Bu bağlamda F. J. Dölger (1879-1940) Pavlus'un İsa'nın ismini vücuduna dövme yaptırdığından bahsetmiş ve Emanuel Hirsch (1888-1972) Pavlus'un Şam yolunda gördüğü vizyondan sonra onun gözlerinde meydana gelen göz hasarını stigmata olarak kabul etmiştir. Bunların yanı sıra F. Fenner (1914-2010) ise Pavlus'un Mesih'in çarmıha gerilme izlerini birebir taşıdığından söz etmiştir.⁶⁹

3. Orta Çağ ve Sonrasında Stigmata Türleri

Orta Çağ'daki din ve dindarlık anlayışı İsa'nın hayatı, özellikle de çarmıhtaki ölümüyle yakından ilgili olmuş, hatta tamamıyla çarmıh hadisesine odaklanmıştır. Bu bağlamda 10. ve 11. yüzyıllar, yaklaşık 900-1100'e kadar olan süre Batı uygarlığının "Manastır Dönemi" veya "Hıristiyan Merkezli Dönemi" olarak kabul edilmiş ve buna bağlı olarak Batı'da tipik bir Mesih anlayışı gelişmiştir. Bu dönemde Canterburyli Aziz Anselm (1033/34-1109), *Cur Deus Homo?* (Tanrı Neden İnsan Oldu?) ve *Meditation on Human Redemption* (İnsanın Kefareti Üzerine Meditasyon) gibi eserlerinde Mesih ve insanlığın kurtuluşu hakkında ilginç görüşler ortaya koymuştur.⁷⁰ Bu bağlamda Anselm, Mesih'in (çarmıhta) gönüllü olarak öldüğünü (sponte moriebatur) ve hiç kimsenin, hatta Baba Tanrı'nın bile onu ölüme zorlamadığını ifade etmiştir. Ona göre Mesih, günahsız ve eylemlerinde tamamen özgür olduğu için Tanrı ondan ölüm isteyemezdi. Eğer Tanrı ona bütün insanlığın günahı için ölmesini emretseydi, bu O'nun şanına yakışmazdı.⁷¹ Bununla birlikte Anselm, insanlığın kurtuluşunun Mesih aracılığıyla olduğunu, onun dışında başka hiçbir şekilde kurtuluşun olmadığını vurguladı. Ancak ona göre insanın kurtuluşunda Tanrı'nın lütfu ve merhameti rol oynadı ve de O'nun lütfu ve merhameti kurtuluşun Mesih aracılığıyla olduğunu göstermek için vardı. Bundan dolayı kurtulanların hepsi "sadece Tanrı'nın sonsuz lütfuyla" kurtuldu. Dolayısıyla Anselm, hiç kimsenin Tanrı'nın lütfu ve merhameti olmaksızın kurtuluşa eremeyeceğini vurgulamıştır.⁷² Tournaili/Cambrailli Odo (1060-1113) ise Anselm'in görüşlerine benzer tarzda Mesih'in kurban edilerek ölümü aracılığıyla

⁶⁵ Elç. 9: 10-15.

⁶⁶ Elç. 9: 16.

⁶⁷ Augustine of Hippo, *Commentary on Galatians* (Erişim 20 Ekim 2021), 6/17.

⁶⁸ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 200.

⁶⁹ Jerome, *Commentary on Galatians*, 267.

⁷⁰ Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine, The Growth of Medieval Theology-3, 600-1300* (Chicago/London: University of Chicago Press, 1978), 106-107.

⁷¹ David S. Hogg, *Anselm of Canterbury: The Beauty of Theology*, (New York: Routledge, 2016), 34.

⁷² Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition*, 114-115.

kurtuluşun gerçekleştiğini ifade etmiş ve bu bağlamda *ilk günah doktrinini* geliştirmeye çalışmıştır.⁷³ Söz konusu teologların da etkisiyle Orta Çağ'da Mesih merkezli bir kefarete ve stigmata anlayışı ortaya çıkmış ve bunlar *papalık otoritesi, sakerdotal, eskatolojik ve psikosomatik* gibi farklı biçimlerde anlaşılmış ve yorumlanmıştır.

3.1. Dominikal Stigmatanın Papalık Otoritesi Olarak Anlaşılması

İlk yüzyıllarda Pauline stigmata önemliyken, Orta Çağ'dan itibaren *Dominikal stigmataya* doğru bir geçiş olmuştur. Başka bir deyişle Pavlus'un yerine Mesih'in taklitçiliği öne çıkmış ve bu Papalığın otoritesiyle ilişkilendirilmiştir. Aslında bu tür stigmata, kişinin bedeninde stigmatik bir iz, yara vs. olarak görünmemekte, ancak manevî olarak Papalığın otoritesini gösteren bazı sembolik araç ve uygulamalar Mesih'in stigmatasını (Dominikal stigmata) sembolize etmektedir. Bundan dolayı bu stigmataya *manevî stigmata* demek kanaatimizce daha uygundur. Bu çerçevede başta 590-604 tarihleri arasında görev yapan Papa I. Gregorius olmak üzere Papalar, başpiskopos olacak adaylara *Dominikal stigmata* göstergesi olan *pallium'u*,⁷⁴ göndermiştir.⁷⁵ Bu konuda Cologneli Heribert'in (970-1022), 999 tarihindeki Noel arifesinde başpiskoposluğa atanmasıyla ilgili kutsamalar örnek olarak gösterilmiştir. Onun, Mesih'in yaralarını taşıyıp taşımadığının ispatı, papalık ve imparatorluk nişanı sayılan, *pallium*'la belirlenmiştir. Heribert'in kutsanması ve onun Dominikal stigmatayı kabul etme töreniyle ilgili Deutzlu Lantbert'in (1010 -1069) "O, esas kutsal vücut yağıyla yardımcı piskoposlar tarafından mesh edildi. Katolik inancının zenginliğiyle dinî nişanla taçlandı, İsa'nın damgası, resmen tüm vücuduna işlendi" şeklindeki ifadesi, taklidi İsa Mesih olduğunun göstergesidir. Ayrıca Heribert'in İsa'yla birleşmesi, Mesih benzeri bir figüre dönüşmesi, Kitab-ı Mukaddes'in *Neşideler Neşidesi*'ndeki⁷⁶ ruhun Damat (Tanrı) ile birliğini tasvir etmekte ve onun rolünün kutsallığını ifade etmektedir. Aslında bu yorum, Kiliseyi ve din adamlarını Mesih'in gelini olarak gören Kutsal Kitap yorumlarından kaynaklanmaktadır.⁷⁷

Pallium'un stigmata olarak kabul edildiğini gösteren bir başka örnek, 1055-1057 tarihleri arasında görev yapan Papa II. Victor'un 1057 yılında Embrun Başpiskoposu Viminien'e (g.s. 1055-1065) gönderdiği mektuptur. Bu mektupta Papa, başpiskoposluk giysisini stigmata olarak şöyle tanımlamıştır: "Bundan sonra, hangi sorumluluğu üstlendiğinizi özenle ve dikkatle tartabilmeniz için *Kutsal Pallium'u* kullanmanızı istiyoruz... Pavlus'la birlikte Mesih'in damgasını taşıyabilmeniz ve onun çilesini her zaman göğsünüzde ve omuzlarınızda taşımanız içindir."⁷⁸ Burada *pallium'u* alan Başpiskopos Viminien ve onun piskoposluk görevi, Dominikal ve Pauline stigmata olarak değerlendirilmiş ve bunun Kutsal Kilise düzeni için gerekli olduğu vurgulanmıştır. *Pallium* gibi başpiskoposluk görevlendirmelerinde *tonsure*⁷⁹ de bir stigmata olarak kabul edilmiştir. Kilise tarihçisi Bede (672/673-735) tarafından *tonsure*, Aziz Petrus vesilesiyle Roma'nın Apostolik otoritesini vurgulamak ve ona boyun eğmek anlamında yorumlanmıştır.⁸⁰ Sonuçta Papalık, Dominikal stigmata yoluyla din adamları üzerinde hakimiyetini kurmaya çalışırken, benzer bir uygulamanın manastır düzeni içinde de yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

⁷³ Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition*, 107-108.

⁷⁴ *Pallium*, 5. yüzyılın sonlarından itibaren papalık ve imparatorluk nişanı olarak kullanılmaya başlanmış, omuzların etrafına sarılmış, giyenin önüne ve arkasına düşen uzun ve beyaz yün atkıdır. Geniş bilgi için bk. Edward D. English, "Pallium", *Encyclopedia of the Medieval World* (USA: Facts On File, 2005), 551.

⁷⁵ Bede'nin (672/673-735), 731 tarihli *Historia Ecclesiastica*'sında; Papa I. Gregorius'un "Mellitus, Justus, Paulinus ve Rufinus'la birlikte Augustine için bir *pallium*... gönderdiğinden" bahsedilmiştir. Sharon M. Rowley, *The Old English Version of Bede's Historia Ecclesiastica* (*Anglo-Saxon Studies* 16) (Cambridge: D. S. Brewer, 2011), 100.

⁷⁶ Kitab-ı Mukaddes'in *Neşideler Neşidesi* (Ezgiler Ezgisi, Şarkılar Şarkısı, Song of Song, Cantica Cantorum) adlı bölümü, Hıristiyan geleneğinin başından beri Tanrı ve bireysel ruh arasındaki aşk ilişkisi bağlamında yorumlanmıştır. Yorumlar için bk. E. Ann Matter, *The Voice of My Beloved: The Song of Songs in Western Medieval Christianity* (*The Middle Ages Series*) (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992), 3-6, 123.

⁷⁷ Muessig, "Signs of Salvation", 47-48; Kutsal Kitap yorumlarından Kisterkian Başrahibi Clairvauxlu Bernard'ın (1090-1153) *Neşideler Neşidesi* imgeler kullanarak yaptığı yorumlarla ilgili vaazları önemlidir. Onun "ruhu bir geline ve Tanrı'yı bir damada" benzeterek Tanrı'nın ruha olan sevgisini, tutkulu bir aşk dili kullanarak anlattığı 31. Vaazı önemlidir. bk. Matter, *The Voice of My Beloved*, 123- 129.

⁷⁸ Muessig, "Signs of Salvation", 48.

⁷⁹ *Tonsure*, dinî bağlılığın ve alçakgönüllülüğün bir işareti olarak kafa derisindeki saçların bir kısmını veya tamamını kesme veya tıraş etme uygulamasıdır. Wikipedia, "Aranan: Tonsure" (Erişim 11 Aralık 2021).

⁸⁰ Rowley, *The Old English Version of Bede's Historia Ecclesiastica*, 84-85.

3.2. Rahipsel Stigmata (Sakerdotal Stigmata)

Orta Çağ'da Dominikal stigmata Papalığın otoritesi bağlamında kullanılmış olmakla birlikte, manastır topluluklarında da stigmata ve kefaret anlayışı ortaya çıkmış ve bu daha sonra dindarlık hareketleri içinde yaygınlaşmıştır. Bu çerçevede 11. yüzyılda Hıristiyanlıkla ilgili önemli gelişmelere imza atanlardan birisi Peter Damian (1007-1072)⁸¹ olmuştur. O, *Kişisel stigmata* fikrini sakerdotal (rahipler veya rahiplikle ilgili) ve manastır meslekleriyle ilgili olarak geliştirmiştir. Peter Damian, özellikle stigmatanın teolojik olarak ne anlama geldiğinin anlaşılmasını açıklayan dil ve kavramları açıklığa kavuşturmuştur. Bu bağlamda o; ideal rahip ve rahibeyi Mesih'in yaralarının taşıyıcıları olarak görmüş ve onların stigmatik bir maneviyat, adaklar ve ağır kefaret uygulamalarıyla elde edilen bir statüye sahip olmasını istemiştir.⁸² Ayrıca Damian, manastır reformu açısından Benedikten Manastırcılığını, John Cassian'ın (360-435) eremitizmiyle (münzeviliğiyle)⁸³ birleştirmiş, manastırlar için çilecilik ve disiplinden oluşan bir yaşam biçimi önermiştir.⁸⁴

Manastır hayatıyla ilgili önemli çalışmaları olan Peter Damian'ın 180 mektubundan 65'i teolojik ve dinî konularla, özellikle bir piskoposun nasıl olmasıyla ilgilidir. Ona göre; piskopos olacak kişi, kutsandıktan sonra iyi işler yapmalı, merhametli olmalı, kınamadan ve skandallardan uzak olmalıdır. Ayrıca stigmata taşıyacak piskopos, Mesih'in tutkusunu ve çektiği acılarının gizemini dinlerken kulağına, iyi işler yaparken sağ eline, Mesih'in tutkusu üzerine meditasyon yaparken ve günah çıkarırken "sağ ayağında kan" taşımalıdır. Peter Damian'ın bu ifadeleri "stigmata'nın kanla ilişkilendirildiğine dair erken bir örnek" olarak kabul edilmektedir.⁸⁵ Onun, stigmatayı kanla ilişkilendirmesi Pavlus'un, Galatyalılar 6: 17'deki ifadeleriyle örtüşmemektedir. Bununla birlikte İsa'nın yaralarını ima eden kan örnekleri bazı İncillerde ifade edilmektedir. Örneğin, İsa öğrencileriyle birlikte Zeytin Dağı'na dua etmek için gittiğinde, "terinin toprağa düşen kan damlalarını andırdığından" bahsedilmektedir.⁸⁶ Başka bir İncil cümlesinde ise İsa'nın çarmıha gerildikten sonra bedeninin mızrakla delindiği ve böğründen kan ve su aktığı belirtilmektedir.⁸⁷ İncillerde geçen bu örnekler, Damian'a göre "İsa'nın kanıyla kutsal bir şekilde damgalanan piskoposu ve onun yetki alanını" göstermektedir. Böylece hem Mesih'in kendi yaralarını gösteren stigmata hem de Pavlus'un Mesih adına çektiği sıkıntılar *rahipsel stigmata* (sakerdotal stigmata) olarak adlandırılmakta ve bu tür stigmata rahiplerin saflığını ve gücünü temsil etmektedir.⁸⁸ Böylece sakerdotal düzene giren kişi, "bedeninde Mesih'in yaralarını taşıyan veya stigmata alan rahip" olarak tanınmakta ve bu durum onun rahiplik görevlerini yerine getirmesinde önemli rol oynamaktadır.⁸⁹ Peter Damian'ın yanı sıra 12. yüzyılda Parisli teolog Petrus Comestor (1100 - 1178) "... O, kendisinden başkasına âşık kabul etmemem için yüzüme bir damga koydu." diyerek rahibin karakteri ile stigmata arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgulamaktadır.⁹⁰

⁸¹ St. Peter Damian (Pierre Damien, Petrus Damianus, Pier Damiani)'nın hayatı, faaliyetleri ve eserleri hakkında bk. Leslie A.-St. L. Toke, "St. Peter Damian (Damiani)", *The Catholic Encyclopedia, New Mexico-Philip*, ed. Charles G. Herbermann, (New York: Robert Appleton Company, 2005), 11/1706-1710; ayrıca bk. Edward D. English, "Damian, Peter (Peter Damiani)", *Encyclopedia of the Medieval World*, (USA: Facts On File, 2005), 210.

⁸² Muessig, "Signs of Salvation", 68.

⁸³ Peter Damian'ın, eremitizmi "... kişiyi daha yüksek şeylere götüren, diğerleri arasında öne çıkaran, dünyadayken bile sanki cennetteki anavatanındaymış gibi mutlu eden, çalışmaya devam etmesiyle kişiyi tazeleyen ve onu huzurlu bir şekilde rahatlatan ana yol" olarak adlandırmıştır. Bununla birlikte Damian, manastırlarda; gönüllü yoksulluk, kaba giysiler, katı kemer sıkma, katı sessizlik kuralı gibi birçok konuda düzenleme yapmıştır. Patricia Ranft, *Medieval Theology of Work: Peter Damian and the Medieval Religious Renewal Movement- New Middle Ages*, (Chennai: Palgrave Macmillan, 2009), 48.

⁸⁴ English, "Damian, Peter (Peter Damiani)", 210.

⁸⁵ Muessig, "Signs of Salvation", 49.

⁸⁶ Luk.22: 44.

⁸⁷ Yu.19: 34.

⁸⁸ Muessig, "Signs of Salvation", 50.

⁸⁹ Muessig, "Signs of Salvation", 53-54.

⁹⁰ Muessig, "Signs of Salvation", 50.

3.3. Eskatolojik Stigmata

Buraya kadar canlı vücutta oluşan stigmata örnekleri ile pallium ve tonsure'nin stigmata olarak anlaşılması konu edinilmiştir. Bununla birlikte Orta Çağ'ın başlarından itibaren cesetlerin üzerinde mucizevi bir şekilde görülen haçlar stigmata olayları olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede Rouenli Piskopos Ansbert'in (öl. 695) ölümünden uzun bir süre geçtikten sonra mezarının açılarak cesedinde, özellikle kollarında görülen haç işareti *Dominical stigmatanın* ölü insanın vücudunda ortaya çıktığına dair ilk örneklerden biri olarak gösterilmiştir. Ceset üzerinde görülen bu tür stigmata daha ziyade kurtuluşun kanıtı ve cesedin azizlik statüsüne sahip olup olmadığının bir göstergesi veya bir tür litmus (turnusol) testi ve ruhun öbür dünyadaki kaderini belirleyen *eskatolojik stigmata* olarak algılanmıştır.⁹¹

Eskatolojik stigmata örnekleri, I. Haçlı Seferi'nin başlangıcı⁹² olarak kabul edilen, muhtemelen 27 Kasım 1095'teki Clermont Konsili sonrasında, Papa II. Urban'ın (g. s. 1088-1099), katedralin dışında toplanan kalabalığa hitaben yaptığı vaazdan sonra ivme kazanmıştır. Çünkü Papa II. Urban, Kudüs ve Konstantinopolis gibi Hıristiyanların kutsal topraklarının Müslümanlardan geri alınması için insanları savaşa çağırmıştır.⁹³ Papa, bu konuşmasında kutsal yolculuğa çıkacakların günahlarının bağışlanacağını ve bu nedenle *Mesih'in haçını* alınlarına işaretlemeleri ve göğüslerine takmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁴ Papa'nın bu vaazı, I. Haçlı Seferinin başlaması ve sefere katılacakların teşvik edilmesi konusunda etkili olmuştur. Nitekim 1097 yılında Kudüs'e giden gemi enkazında boğulan Haçlı askerlerinin cesetlerini gören tanıkların ifadelerinden “cesetlerin omuzlarındaki ette, haç işaretleri olduğu” anlaşılmıştır. Birinci Haçlı Seferi'ne katılan rahip Chartresli Fulcher (1059 -1127) bu olay ve işaretleri; “Tanrı'nın bir mucizesi, O'nun hizmetkarlarına bahsettiği bir ‘inanç simgesi’ (pignusfidei)” olarak tanımlanmıştır. Aynı şekilde bu inanç simgesi; hayatta kalan Haçlıların Tanrı tarafından seçilmiş olduğuna ve ölmüş olanların ise ebedî mutluluk içinde yaşayacaklarına dair “Tanrısal bir işaret” olarak kabul edilmiştir.⁹⁵ Dolayısıyla, Papalar ve üst düzey din adamları tarafından, kutsal toprakların alınması için savaşa giden Haçlıların alınlarında, omuzlarında veya başka uzuvlarında bulunan haç işaretleri, onların savaşa devam etmeleri için “ilahî bir etiket” veya “stigmata” olarak dikte edilmiştir. Böylece Hıristiyanlar, Mesih'in stigmatasını maddî veya manevî bir şekilde bedenlerinde taşımayı gurur vesilesi olarak kabul etmiştir. Bazı Hıristiyanlar ise Mesih'in stigmatasını, onunla olan ruhsal bağlılıklarının gücü oranında psikosomatik olarak bedenlerinde ortaya çıkarabilmiştir.

3.4. Psikosomatik Kaynaklı Stigmata

Bazı Orta Çağ kaynaklarında *Dominikal stigmata*'nın, bilinçli olarak vücutta oluşturulabileceği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede Heisterbachlı Caesarius (1220 - 1235) bedeninin fiziksel gücünü etkileyen bir fikir veya obje üzerine meditasyonla *psikosomatik kaynaklı stigmatanın* ortaya çıkabileceğinin örneklerinden bahsetmiştir. O, *Dialogus Miraculorum* (Mucizeler Diyalogu) adlı eserinde bir acemi (keşiş adayı) ve ustanın diyalogları biçimindeki anlatımlarında, Mesih'in çarmıha gerilmesi üzerine meditasyon yapan bir acemi veya keşişin, dış ve iç dönüşümüne vurgu yapmıştır.⁹⁶ Böylece Caesarius, İsa üzerine meditasyon ile, çarmıha gerilme arasında psikosomatik bir bağlantı kurmuş ve şöyle demiştir: “Hemmenrode'deki bir acemi, Gloria'daki kilisede büyük bir saygıyla başını eğerken, alnına bir haç basıldığını hissetti ve sanırım o anda Lord'un (Mesih'in) tutkusu üzerine meditasyon

⁹¹ Muessig, “Signs of Salvation”, 56, 58.

⁹² I. Haçlı Seferi'nin planlanması, başlangıcı ve amacı hakkında bk. David Nicolle, *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land* (UK: Osprey Publishing, 2003), 27-28.

⁹³ Christopher Tyerman, *Chronicles of the First Crusade 1096-1099*, (UK: Penguin Books, 2012), 37-38.

⁹⁴ Papa sözü edilen meşhur konuşmasında şöyle demiştir: “... Günahlarınızın bağışlanması için, cennetin krallığının ölümsüz ihtişamının güvencesiyle bu yolculuğa çıkın... Her kim bu kutsal hacca karar verecek ve bu amaçla Tanrı'ya adak adayacak ve kendisini diri kurban olarak ona sunacak, kutsal, Tanrı'nın razı olacağı, Rab'bin haçının işaretini alnına veya göğsüne takacaktır. Gerçekten, yeminini yerine getirdikten sonra geri dönmek istediğinde, haçı omuzlarının arasına sırtına koysun. Böylece, gerçekten, iki yönlü eylemle, Rab'bin Müjde'de buyurduğu emri yerine gelecektir: ‘Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen, bana layık değildir’ (Matta, 10:38; Luka, 14:27)”. Metin için bk. Tyerman, *Chronicles of the First Crusade 1096-1099*, 39-40.

⁹⁵ William J. Purkis, “Stigmata on the First Crusade”, Signs, Wonders, Miracles Representations of Divine Power in the Life of the Church, *Studies in Church History*, 5/41 (2005), 99-108, Extract. (Stigmata on the First Crusade, Published online by Cambridge University Press: 21 March 2016), Cambridge.org “Aranan: Stigmata on the First Crusade”, Erişim 15 Aralık 2021.

⁹⁶ Muessig, “Signs of Salvation”, 61-62.

yapıyordu.”⁹⁷ Caesarius gibi Dr. Louise W. Kops da “... güçlü bir ahlakî duygunun ya da dinî hezeyanın etkisi altında, önceden belirlenmiş biçimler ve şekiller taşıyan histerik kişilerde sıklıkla ortaya çıkar...” diyerek psikosomatik stigmatanın oluşturulabileceğinden bahsetmiştir.⁹⁸ Benzer şekilde Reginald A. Ray ise “somatik meditasyon” ile bedenimizi ve duyularımızı yönetebileceğimizi ifade etmektedir. O, zihinsel olarak, yukarıdan aşağıya düşünmek suretiyle sol beynimiz aracılığıyla meditasyon yerine, aşağıdan yukarı bir süreçle vücudun kendisinde zaten kendi kendine var olan uyanıklıkla bağlantı kurabildiğini; psikosomatik meditasyonla, spontane (kendiliğinden) duygular, duyular ve derin sezgilerle bedeninin temel farkındalığını artırmanın çok daha etkili olduğunu vurgulamaktadır.⁹⁹ Dolayısıyla Caesarius, Kops ve Ray’ın ifadelerinden kişinin psikosomatik meditasyonla stigmataya sahip olabileceği anlaşılmaktadır.

Psikosomatik stigmatayla ilgili olarak Caesarius, Almanya’nın Coblenz kentinden Hemmenrode (bugün Himmerod) adındaki bir Kisterkian manastırına gelen Peter adındaki bir gencin hikayesini anlatmıştır. Ona göre Peter, yaklaşık altı ay boyunca Mesih’in Tutkusu üzerine meditasyon yapmaya çalışmıştır. Peter’in meditasyon denemeleri en sonunda işe yaramış ve o, bir gün herkesten uzaktaki sunakta dua ederken, “İsa’nın çarmıha gerilmiş haliyle önünde durduğunu ve kendisini sıkıca kucakladığını” görmüştür. Caesarius, Peter’in kendine geldiğinde duyularına tamamıyla hâkim olduğunu, ancak onun bu vizyonla büyülenmiş halinin bedensel olarak mı, yoksa sadece ruhsal olarak mı meydana geldiğinin kesin olarak belli olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁰ Böylece Caesarius, Mesih’in yaşamı, özellikle onun haça gerilmesi üzerine meditasyonla stigmatanın elde edilebileceğini ve bunun ruhsal veya bedensel olarak gerçekleşebileceğini vurgulamaya çalışmıştır.

Caesarius, Peter örneğinden sonra, Almanya’nın Lucka şehrindeki bir manastırda yaşayan Rudolph adında disiplinli ve İsa’ya benzemeye çalışan, fakat rahip olmayan bir keşişi örnek göstermiştir. Ona göre Rudolph bir gece dua ederken gökyüzünde, çarmıha gerilmiş İsa ve onun etrafında her biri kendi çarmıhında on beş adamın asılı olduğunu görmüştür. İsa’nın etrafındaki bu on beş kişi Rudolph’un tarikatından ve onun tanıdığı kişilerdir. Ancak Rudolph, onlardan beşinin meslekten olmamasına rağmen İsa’nın yanında yer almalarına anlam verememiş ve şaşkınlığıyla Mesih’in “Bütün toplumdaki yalnızca bunlar, benimle birlikte çarmıha gerildi, çünkü onların hayatı benim ıstırapıma/tutkuma uygundu” şeklinde seslenmesiyle son bulmuştur. Caesarius’a göre aslında İsa bu sözlerle kişinin; itaat, sabır, alçakgönüllülük, özel mülkiyet ve kendi iradesinden vazgeçmek gibi hasletlere sahip olmasıyla çarmıha gerilmiş olacağını ya da İsa’ya benzemiş olacağını vurgulamak istemiştir.¹⁰¹ Nitekim İsa, İncillerde “Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen bana layık değildir”¹⁰² ve “... Ardından gelmek isteyen kendini inkâr etsin, her gün çarmıhını yüklenip beni izlesin”¹⁰³ diyerek, gerçek çarmıha gerilenlerin kendisini takip veya taklit edenler olduğunu vurgulamıştır.

Caesarius’un örneklerinin yanı sıra, onunla çağdaş ve Mesih’in beş yarasını psikosomatik olarak vücudunda taşıyanların başında İtalya Umbria bölgesinden Assisili Aziz Francis (1181/82- 1226) gelmiştir.¹⁰⁴ Bu bağlamda Hıristiyan dünyasında Assisili Francis Mesih’in fiziksel stigmatasını alan ilk kişi olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁵ Ona hem stigmatayı alması hem de Mesih’in hayatını aynen taklit etmesinden dolayı Öteki ya da İkinci Mesih (*Alter Christ*) lakabı verilmiştir.¹⁰⁶ Assisili Francis, kutsal topraklardan (Kudüs) döndükten sonra 1224 Eylül’ünde, *Kutsal Haçın Yükselişi Bayramı* sırasında, stigmatayı taşımaya başlamıştır. Fransisken

⁹⁷ Caesarius of Heisterbach, *The Dialogue on Miracles*, trans. H. von E. Scott- C. C. Swinton Bland, introdt. by G. G. Coulton, eds. G. G. Coulton-Eileen Power (New York: Harcourt, Brace and Company, 1929), 2/8. Kitap, 23. Bölüm, 25.

⁹⁸ “Stigmata”, 2/1495.

⁹⁹ Reginald A. Ray, *The Awakening Body: Somatic Meditation for Discovering Our Deepest Life* (Boulder- Colorado: Shambhala Publications, 2016),17.

¹⁰⁰ Caesarius of Heisterbach, *The Dialogue on Miracles*, 2/8. Kitap, 13. Bölüm, 15-16.

¹⁰¹ Caesarius of Heisterbach, *The Dialogue on Miracles*, 2/8. Kitap, 18. Bölüm, 20-21.

¹⁰² Mat.10: 38.

¹⁰³ Luk. 9:23.

¹⁰⁴ Muessig, “Signs of Salvation”, 62.

¹⁰⁵ Süheylâ Öncel, *İtalyan Edebiyat Tarihi I (Başlangıç Döneminden Aydınlanma Çağına Kadar)*, (Ankara: İtalyan Kültür Heyeti, 1997), 17; Kiely, “Further Considerations of the Holy Stigmata of St. Francis”, 20; Tarakçı, “Fransisken ve Dominiken Tarikatları”, 830; Augustine Thompson, *Francis of Assisi: A New Biography*, (Ithaca-London: Cornell University Press, 2012), 3-9.

¹⁰⁶ Hendrik Viviers, “The Second Christ, Saint Francis of Assisi and Ecological Consciousness”, *Verbum et Ecclesia* 35/1, (January 2014), 1-9.

geleneğe göre ise o, ölümünden iki yıl önce La Verna'da inzivaya çekildiği sırada dua ederken; Seraf (Seraph)¹⁰⁷ şeklinde, çarpmıha gerilmiş bir İsa vizyonu görmüş ve bundan sonra vücudunda İsa'nın çarpmıhtaki yaralarına benzer yaralar oluşmuştur.¹⁰⁸ Assisili Francis'in bu vizyonu ve vizyon sonrası bedeninde meydana gelen yaralar, o yaşarken ve öldüğünde yakın çevresindeki görgü tanıklarınca tespit edilmiş ve başkalarına anlatılmıştır. Daha sonra onun stigmatası, yine ilk görgü tanıklarından birisi olarak kabul edilen Celanolu Thomas (yk. 1190 – 1265) tarafından detaylı bir şekilde yazıya geçirilmiştir.¹⁰⁹ Celanolu Thomas'ın detaylı anlatımına rağmen Francis'in stigmatası sonraki yüzyıllarda da inceleme konusu olmuş, hatta onun yaralarının cüzzam hastalığı sonucunda olabileceği iddia edilmiştir. Ancak Wendy Murray, birkaç doktorun görüşlerinden faydalanarak bir araştırma yapmış, onun yaralarının cüzzam lezyonlarıyla uyumadığına ve stigmata olduğuna karar vermiştir.¹¹⁰ Hakkında farklı iddialar bulunsa da Assisili Aziz Francis, stigmatasıyla Hıristiyan dünyasında adından en çok sözü edilen kişi olmuştur.

Orta Çağ Hıristiyanlıkta Assisili Aziz Francis'den başka birçok stigmata örneği bulunmaktadır.¹¹¹ Bununla birlikte Yakın Çağ'dan Therese Neumann (1898–1962) adında Bavyalı bir köylü kıızıyla ilgili psikosomatik stigmata örneği vermek yerinde olacaktır. Therese'nin stigmatası 1926'da Lent sırasında, kulağında şiddetli baş ağrılarına sebep olan bir apse çıkmasıyla başlamıştır. İsa'nın Zeytin Dağı'ndaki vizyonunu görmesinden sonra Therese'nin aniden sol tarafında ağrıyla birlikte bir yara oluşmuş ve bu yara çokça kanamıştır. Daha sonra onun ellerinde ve ayaklarında stigmatik yaralar görülmüştür. Therese'nin yaralarında iltihap olmamış, sadece kanamış; ayrıca gözlerinden de her cuma günü olarak taze kan akışı olmuştur.¹¹² Therese'nin stigmatik yaraları, gıda almamasıyla da ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda onun Evharistiya'dan başka yemek yemediği ve 1926'dan ölümüne kadar hiç su içmediği iddia edilmiştir. Bu sebeple Therese, Temmuz 1927'de Dr. Otto Seidl ve dört Fransisken hemşire tarafından 14 gün boyunca gözlemlenmiş, fiziksel olarak muayene edilmiş ve bazı tetkikler yapılmıştır. Bu süreçte onun yiyecek ve içecek almadığı, ancak son günde kilosunun normale döndüğü tespit edilmiştir. Dr. Seidl, 14 günlük araştırmasının sonucunda tıbbî olarak belgelediği için iddiaların doğruluğundan şüphe etmemiş, ancak daha ileri tetkikler yapmak istemiştir. Ancak Therese'nin ailesi Kilise ve doktorların bu isteğine olumsuz cevap vermiştir. Bunun sonucunda Dr. Seidl, 1928'de yazdığı raporunda Therese'nin zihinsel ve fiziksel olarak nispeten sağlıklı ve çok belirgin olmayan histerik özelliklere sahip olduğunu ve akut stresli bir durumdan sonra vücudunda stigmatik yaraların geliştiğini belirtmiştir. Ayrıca Dr. Seidl'in, raporunda belirtmemekle birlikte, Therese'nin gözlerindeki kanamanın spontan geliştiğinden, göğüs kafesinin sol tarafında ve kafa derisindeki lekelenmeyi gözlemlediğinden söz edilmiştir. Bununla birlikte onun yaralarının, başlangıçta seröz (bez) olan ve daha sonra kana dönüşen küçük kaba perçinler olduğu ifade edilmiştir. Sonuçta Therese'nin mucize olarak nitelendirilen stigmatik yaralarının açıklık ilgisinin olmadığı, dinî bağlamda değerlendirilmesi gerektiği, onun bu durumunun dinî imge ve semboller üzerinde bilinçli yoğunlaşmayla yakından ilişkili olduğu belirtilmiştir. Dahası tıp tarihi açısından Therese Neumann'ın, kutsal anoreksiya ve histerik unsurlarla karışık bir tipi temsil ettiği vurgulanmıştır.¹¹³ Dolayısıyla hem Therese hem de sözü edilen önceki stigmata örnekleri, daha ziyade İsa'nın çarpmıhtaki yaraları ve çektiği acılar üzerine yapılan meditasyonlarla ilişkilidir veya psikosomatiktir.

Sonuç

Tarihte suçlulara, esirlere, kölelere ve günahkârlara yapılan dövme ve damgalama anlamında kullanılmış olan *stigmata*, Hıristiyanlıkla birlikte İsa Mesih'in kendisini insanlığın günahı için çarpmıhta feda etmesiyle, vücudunda oluşan beş yarayla ilişkilendirilmiştir. Onun bu yaraları, tanrısal bir inayetin işareti olarak seçilmiş kişilerin bedeninde kendiliğinden oluştuğu veya inananların Mesih'le olan ruhsal boyutu oranında kişi tarafından oluşturulabileceği yönünde örnekler tespit edilmiştir. En önemli

¹⁰⁷ Seraph, Eski Ahit'teki altı kanatlı melek (Yşa.6: 2-7).

¹⁰⁸ Edward D. English, "Francis of Assisi", *Encyclopedia of the Medieval World* (USA: Facts On File, 2005), 273; Segel, "The Medicine of History The Stigmata", 37.

¹⁰⁹ Francis'in stigmatik yaraları hakkında bk. Tommaso da Celano, *Vita Prima: di San Francesco D'assisi*, Parte Seconda, Capitolo 3/ 94-95.

¹¹⁰ Wendy Murray, *A Mended and Broken Heart The Life and Love of Francis of Assisi*, (New York: Basic Books, 2008), 139-140.

¹¹¹ Assisili Francis başta olmak üzere Katolik dünyasında, çoğunluğu kadın olmak üzere yaklaşık 300 kadar stigmata olayından söz edilmiştir. Ancak bunlardan Assisili Francis olmak üzere sadece 13'ü Katolik Kilisesi tarafından aziz ilan edilmiştir. Otto Seidl, "Zur Stigmatisation und Nahrungslosigkeit der Therese Neumann (1898-19629)", *Der Nervenarzt* 79/7 (2008), 840-841.

¹¹² "Neumann, Therese", *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, ed. Gordon Melton, (USA: Gale Group, 2001), 2/1105.

¹¹³ Seidl, "Zur Stigmatisation und Nahrungslosigkeit", 836-844.

örnek ise İsa'nın tutkusunu ateşli bir şekilde arzu ederek, 1224'de Mesih'in stigmatasını vücudunda taşıdığı kabul edilen Assisili Francis'tir. Bu örneğiyle Francis'in, İsa Mesih'i ve Pavlus'u çok iyi okuduğu ve yorumladığı anlaşılmaktadır.

Francis'te olduğu gibi ilk yüzyıllardan itibaren Hıristiyanlar, insan ve Tanrı olarak kabul ettikleri Mesih'in hayatını, özellikle çarmıhtaki ıstırapını taklit etmeye çalışmışlardır. Onlar, Mesih'in çarmıhtaki acılarını ve sıkıntılarını yaşadıklarında ve onun yara izlerini bedenlerinde taşıdıklarında, bunun karşılığını cennette ödül olarak alacaklarını ve ebedî kurtuluşa ereceklerini, hatta kendi yakınlarını da kurtaracaklarını düşünmüşlerdir. Kendisini İsa Mesih'le özdeşleştiren ve vücudunda stigmatayı taşıdığı söyleyenlerin başında Pavlus gelmiştir. Onun Galatyalılar 6:17'deki "... Çünkü ben İsa'nın yara izlerini bedenimde taşıyorum" şeklindeki sözü, Hıristiyanlıkta stigmata anlayışının ortaya çıkmasına temel teşkil etmiştir. Pavlus'un bu sözü, bazen İsa'nın bedenine benzer fizikî yaralar, bazen onun Mesih'in mesajını yayarken muhaliflerinden gördüğü sıkıntı ve zulümler, bazen de her ikisi olarak yorumlanmıştır. Pavlus'un stigmatayla ilgili zikredilen sözünün, yine onun Yeni Ahit'te yer alan sözleriyle yorumlanmaya çalışıldığı dikkatimizi çekmiştir.

Pavlus'la başlayan stigmata anlayışı, Hıristiyan dinî sanat ve edebiyatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle dinsel resimler, portreler ve gravürler "dünyanın günahını ortadan kaldıran ve stigmatik yaraların görüldüğü" İsa merkezli motiflerle süslenmiştir. Ayrıca Orta Çağ teologlarının eserlerinde İsa merkezli kefarete ve stigmata anlayışı yaygın bir şekilde yer almış ve bu durum Hıristiyanların zihninde *çarmıh hadisesi*'nin canlı tutulması ve dinî gelişim açısından önemli olmuştur.

Orta Çağ'da Papalık, Mesih merkezli stigmata anlayışını kendi otoritesi için kullanmıştır. Bu manada *Dominikal stigmata*, bir çeşit *manevî stigmata* olarak, Papaların giydiği *pallium* ve bir tıraş biçimi olan *tonsüre* ile özdeşleştirilmiştir. Papalık otoritesini simgeleyen bu stigmata, başpiskopos ve piskopos atamaları ve kutsalalarında önemli olmuştur. Ayrıca bu çağda cesetler üzerinde görülen, kurtuluşun kanıtı ve cesedin azizlik statüsüne sahip olup olmadığının göstergesi olan *eskatolojik stigmata* algısı gündemde olmuştur. Bu tür stigmata algısının yaygınlaşması, I. Haçlı Seferi'nin başlamasında önemli bir figür olan Papa II. Urban'ın, 1095'teki Clermont Konsili sonrasında yaptığı konuşmadan sonra olmuştur. Gerçekten de bu vaazdan sonra sefere katılan ve ölen Haçlı askerlerinin bedenlerinde Mesih'in stigmatası anlamında haç işaretleri görülmüştür.

Sonuç olarak, Hıristiyanlıkta Pavlus'la başlayan ve Assisili Francis'le tanınan stigmata anlayışı Orta Çağ Hıristiyan Avrupası'nda gündemde olmuş, İspanyol Margalida Amengual (1888-1918) ve Almanyalı Therese Neumann (1898-1962) gibi örneklerle 20. yüzyılda da etkisini göstermiştir. Bu anlayış günümüzde de hâlâ etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Nitekim stigmataya önem verdiklerini söyleyen ve Filipinler'in Cavite şehrinde 1984 yılında Aziz Gaspar Bertoni tarafından kurulmuş, [CSS] *Congregation of the Sacred Stigmata of Our Lord Jesus Christ, Stigmatine Fathers and Brothers* (Rabbimiz İsa Mesih'in Kutsal Stigmatasının Cemaati, Stigmatalı Babalar ve Kardeşler) adlı bir dinî hareketin varlığı, stigmata anlayışının devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Angenendt, Arnold. *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter (Enzyklopädie deutscher Geschichte-Band 68)*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2004.
- Araz, Ömer Faruk. "Doketizm, Hz. İsa ve Kur'an: İslam Çarmıh Söylemini Doketizm'den mi Aldı?". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (December 2021), 713-734. Erişim 16 Aralık 2021. <https://doi.org/10.18505/cuid.986404>
- Augustine of Hippo. *Commentary on Galatians*. 6/17. Erişim 20 Ekim 2021. <https://sites.google.com/site/aquinasstudybible/home/galatians/augustine-on-galatians-6>
- Aydın, Mahmut. "Hıristiyanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Ballitch, Andrew S. "God the Son in the Theology of William Perkins". *Puritan Reformed Journal (PRJ)* 9/2 (July 2017), 147-164.
- Bauerschmidt, Frederick C. "The Wounds of Christ". *Literature and Theology* 5/1 (March 1991), 83-100. Erişim 3 Ekim 2018. <https://www.jstor.org/stable/23926649>
- Bingöl, Mustafa. "Peter Lombard'ın "Sentences"i Üzerine Bir Değerlendirme". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2020), 276-280.
- Burns, Charlene P. E. "Stigmata", *Encyclopedia of Psychology and Religion*. ed. David Adams Leeming. 1730-1733. New York: Springer Reference, 2014.
- Burton, Janet- Kerr, Julie. *The Cistercians in the Middle Ages*. Woodbridge: The Boydell Press, 2011.
- Caesarius of Heisterbach. *The Dialogue on Miracles*. trans. H. von E. Scott - C. C. Swinton Bland, introdt. by G. G. Coulton, eds. G. G. Coulton - Eileen Power. New York: Harcourt, Brace and Company, 1929.
- Christopher Tyerman. *Chronicles of the First Crusade 1096-1099*. UK: Penguin Books, 2012.
- Constable, Giles. *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought: The Interpretation of Mary and Martha, the Ideal of the Imitation of Christ, the Orders of Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Cooper, Stephen Andrew. *Marius Victorinus Commentary on Galatians- Oxford Early Christian Studies*. USA: Oxford University Press, 2005.
- Dört Kutsal Kitap Türkçe*. Erişim 20 Ağustos 2021. <https://www.fullprogramlarindir.net/dort-kutsal-kitap-turkce-3-ucretsiz-indir.html>
- English, Edward D. "Damian, Peter (Peter Damiani)". *Encyclopedia of the Medieval World*. USA: Facts On File, 2005.
- English, Edward D. "Pallium". *Encyclopedia of the Medieval World*. 551. USA: Facts On File, 2005.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Hıristiyanlık". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017, 152-153.
- Falconer, Colin. *Stigmata*. London: Corvus, 2012.
- Hamm, Berndt. *The Reformation of Faith in the Context of Late Medieval Theology and Piety*. ed. Robert James Bast. Leiden/Boston: Brill, 2004.
- Herodotos: *Herodot Tarihi. (Halikarnassoslu Herodotos Tarihi ya da Her Biri Bir Musa Adı Taşıyan Dokuz Kitapı)*, çev. Müntekim Ökmen. Yunanca Aslıyla Karşılaştıran ve Sunan Azra Erhat. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1973.
- Hogg, David S. *Anselm of Canterbury: The Beauty of Theology*. New York: Routledge, 2016.
- Jerome, St. *Commentary on Galatians*. trans. Andrew Cain (Fathers of the Church Patristic Series 121). Washington: The Catholic University of America Press, 2010.
- Johnson, Kirk A. *Medical Stigmata: Race, Medicine, and the Pursuit of Theological Liberation*. USA: Palgrave Macmillan, 2019.
- Katar, Mehmet "Kefaret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/177-179. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Kiely, Robert. "Further Considerations of the Holy Stigmata of St. Francis: Where Was Brother Leo?". *Religion And The Arts* 3/1: 20-40. Leiden: Koninklijke Brill, 1999.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*. Seoul: Kitabı Mukaddes Şirketi/Yeni Yaşam Yayınları, 2013.
- Leslie A.- St. L. Toke. "St. Peter Damian (Damiani)". *The Catholic Encyclopedia, New Mexico-Philip*. ed. Charles G. Herbermann. 11/1706-1710. New York: Robert Appleton Company, 2005.
- Matsumoto, David. *The Cambridge Dictionary Of Psychology*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Matter, E. Ann. *The Voice of My Beloved: The Song of Songs in Western Medieval Christianity- The Middle Ages Series*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.

- Muessig, Carolyn. "Signs of Salvation: The Evolution of Stigmatic Spirituality Before Francis of Assisi". *Church History* 82/1 (March 2013), 40-68. doi:10.1017/S000964071200251X
- Mullen, Robert F. "Holy Stigmata, Anorexia and Self-Mutilation: Parallels in Pain and Imagining". *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 9/ 25 (Spring 2010), 91-110.
- Murray, Wendy. *A Mended and Broken Heart The Life and Love of Francis of Assisi*. New York: Basic Books, 2008.
- "Neumann, Thérèse". *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*. ed. Gordon Melton. 2/1105. USA: Gale Group, 2001.
- Nicolle, David. *The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land*. UK: Osprey Publishing, 2003.
- Öncel, Süheylâ. *İtalyan Edebiyat Tarihi I (Başlangıç Döneminden Aydınlanma Çağına Kadar)*. Ankara: İtalyan Kültür Heyeti, 1997.
- Pelikan, Jaroslav. *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine, The Growth of Medieval Theology-3, 600-1300*. Chicago/London: University Of Chicago Press, 1978.
- Perschbacher, Wesley J. *The New Analytical Greek Lexicon*. USA: Hendrickson Publishers, 1990.
- Purkis, William J. "Stigmata on the First Crusade". *Signs, Wonders, Miracles Representations of Divine Power in the Life of the Church- Studies in Church History* 5/41 (2005), 99-108. Stigmata on the First Crusade, Published online by Cambridge University Press: 21 March 2016). Extract Erişim 15 Aralık 2021. <https://www.cambridge.org/core/journals/studies-in-church-history/article/abs/stigmata-on-the-first-crusade/9DAF1FAAF611D1666A59C0748849FCE9>
- Ranft, Patricia. *Medieval Theology of Work: Peter Damian and the Medieval Religious Renewal Movement- New Middle Ages*. Chennai: Palgrave Macmillan, 2009.
- Ray, Reginald A. *The Awakening Body: Somatic Meditation for Discovering Our Deepest Life*. Boulder- Colorado: Shambhala Publications, 2016.
- Rowley, Sharon M. *The Old English Version of Bedes Historia Ecclesiastica-Anglo-Saxon Studies* 16. Cambridge: D. S. Brewer, 2011.
- Sava, Anthony F. "The wounds of Christ". *The Catholic Biblical Quarterly* 16/4, (October, 1954), 438-443.
- Segel, Lawrence. "The Medicine of History The Stigmata", *The Canadian Journal of Diagnosis* (July 2002), 37-41. Erişim 30 Ocak 2019. http://www.stacommunications.com/journals/diagnosis/2002/07_July/medofhist.pdf
- Seidl, Otto. "Zur Stigmatisation und Nahrungslosigkeit der Therese Neumann (1898-19629)". *Der Nervenarzt* 79/7 (25 März 2008), 836-844. DOI 10.1007/s00115-008-2475-5.
- Siwek, P. "Stigmatization". *New Catholic Encyclopedia*. 13/ 530-532. USA: Thomson/Gale Group, 2002.
- "Stigmata". *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*. ed. Gordon Melton. 2/1494-1496. USA: Gale Group, 2001.
- Şakiroğlu, Mahmut H. "Haç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/ 522-524. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Tarakçı, Muhammet. "Fransiskan ve Dominiken Tarikatları". *Felsefe Ansiklopedisi*. 6/829-831. ed. Ahmet Cevizci. Ankara: Ebabil, 2009.
- The Stigmata Of Jesus Christ: *Biblical and Theological Reflections (Spring-Time Feast of the Precious Blood)*. revist. Joseph Henchey. 1/57. b.y.y.: CSS, 2008.
- Thompson, Augustine. *Francis of Assisi: A New Biography*. Ithaca/London: Cornell University Press, 2012.
- Tommaso da Celano. *Vita Prima: di San Francesco D'assisi*. Erişim 25 Aralık 2021. <http://www.santuariodelibera.it/FontiFrancescane/framevitaprima.htm>
- Tümer, Günay. "Çarmıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/230. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Viviers, Hendrik. "The Second Christ, Saint Francis of Assisi and Ecological Consciousness". *Verbum et Ecclesia* 35/1 (January 2014), 1-9. Erişim 27 Aralık 2017. Doi:10.4102/ve.v35i1.1310
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Tonsure>. Erişim 11 Aralık 2021.
- https://en.wikisource.org/wiki/Page:Catholic_Encyclopedia,_volume_11.djvu/871. Erişim 31 Ağustos 2021.
- <https://www.britannica.com/place/Low-Countries>. Erişim 20 Aralık 2021.